

Slobodan ČAČE
Filozofski fakultet, Zadar

IZ LIBURNSKE TOPONIMIJE

Etimološka istraživanja oskudnih ostataka predrimskih jezika na tlu antičkog Ilirika, danas su razmjerno rijetka. Pored brojnih drugih teškoća, posebno u pogledu proučavanja etimologije toponima predlatinskog stratuma smetnju predstavlja slabo uvažavanje podataka koje arheologija može ponuditi radi boljeg poznavanja imenovanih objekata. Autor upozorava na nekoliko primjera etimologija koje arheološka istraživanja modificiraju, relativiziraju ili pobijaju (Asamum, Pardia, Iader, Clambetae, Colentum). Posebno se bavi etimologijama imena liburnskih gradova Nedinum i Asseria. U prvom slučaju se ranije tumačenje—hidronim > ojkonom (Nedinum) *respective* etnik (Neditae), od IE. *ned- — potkrepljuje. U primjeru Asserije, predlaže se slijed oronim > ojkonom > etnik (od IE. *ser- 'motriti, nadzirati'; tvorba *An-ser- > Asseria, Asserates).

Čini se da među mnogim poljima jezičnih istraživanja bavljenje etimologijom zahtijeva ponajviše specijalnih znanja te da je upravo na tome polju ponajmanje poželjno miješanje nestručnjaka, osim u posve posebnim okolnostima i s ograničenim pretenzijama. Namjera mi je upozoriti na neke mogućnosti unapređivanja studija jezičnih ostataka predrimskih naroda u Iliriku, u našem slučaju upravo Liburna. U dosadašnjim proučavanjima jezična istraživanja — unatoč nekim izvrsnim ostvarenjima — tek su djelomice uzimala u obzir ukupnu množinu obavijesti koje su akumulirala proučavanja u arheologiji i na polju pisanih vrela. Obrnuto, znanstvenici povijesnih struka, arheolozi *respective* povjesničari, u pravilu posežu za jezičnim ostacima, pa i za rezultatima jezikoslovnih proučavanja ponajčešće uzimajući u obzir ono što im je od neposredne koristi u određenom dokazivanju ili pak radi općenite obavijesti.

S obzirom na svrhu ovog priloga zacijelo je najzgodnije ilustrirati mogućnosti za koje se zalažem preko odabranih primjera.

1. Budući da su osobna i mjesna imena praktički jedina svjedočanstva jezika predrimskog Ilirika, prirodno je da etimologija ima veliku važnost u ilirološkim

studijama. Etimološka ispitivanja dakako uvelike zavise od razine filološke kritike izvora. No to nije sve: zemljopisni položaj objekta imenovanja ponekad je veoma važan za utemeljenje etimologije, te doprinos arheologa u takvim slučajevima može biti presudan. Pokazuje se to na dva primjera antičkih (postanjem predrimskih) ojkonima — naseobina i postaja na cesti Narona—Skodra.

*A s a m u m (*Asamo*, Tab. Peut.; *Asamon*, Ravenjanin, 4, 16). Smatralo se da cesta Narona—Skodra prolazi većim dijelom duž dubrovačkog primorja, a da je Asamum postaja na obali prije Epidaura. Polazeći od toga da je ilirski jezik u tzv. skupini satem, A. Mayer predlaže podrijetlo od IE. *as- 'Stein; Spitz' povežavši štoviše položaj Asamuma s Lapadom, odn. značenje dvaju toponima (Lapad od lat. *lapidem*).¹

P a r d u a (Tab. Peut.; *Pardua id est Stamnes*, Ravenjanin, 4, 16). Povezujući Pardua i Stamnes (nedvojbeno dan. Ston) opravdavamo etimologiju prvog imena podudaranjem mjesta i povezivanjem značenja: Ston dolazi od lat. *stagnum* (otuda Ravenjaninovo *Stamnes*), očevidno dobivši ime po močvarnim dijelovima u dnu zaljeva; Pardua se pak povezuje s grč. *porthmós* 'luka'.²

I. Bojanovski je međutim uvjerljivo pokazao da cesta na kojoj su zabilježena ova dva toponima vodi kroz hercegovačko zaleđe, a ne obalom od Epidaura (dan. Cavtat) preko Dubrovnika za Ston. Cesta prolazi od Mogorjela (Turre) kod Čapljine preko Stoca (Diluntum) na Gradac u Ljubinju (Pardua) i Trebinje (Asamum).³ Topografija, prema tome, više ne podržava navedena dva etimološka prijedloga.

U vezi s Liburnijom korisno je pak spomenuti I a d e r, ime vodećeg liburnskog grada, kako je predano u većini antičkih zapisa; dugo se vjerovalo da postoji i posve jednaki hidronim, *Iader*—Jadro, rijeka uz Salonu. Dodavši ovim dvama toponimima ime jedne rijeke u sjev. Albaniji (potvrda iz srednjeg vijeka i ne sasvim uvjerljive sličnosti⁴) stvoren je dojam o gotovo izvjesnom hidronimskom značaju imena. Do neke mjere je na tomu utemeljena i etimologija.⁵ M. Suić, koji je posumnjao u hidronimsko podrijetlo ojkonima *Iader*,⁶ dokazao je da

¹ Mayer A., I, 63; II, 14-15 i 176.

² Mayer A., I, 257-258; II, 87-88.

³ Bojanovski I. Rimska cesta Narona—Leusinium kao primjer saobraćajnog kontinuiteta, *Godišnjak CBI*, X/8, 1973, 137 i d.

⁴ Mayer A., I, 160: *na Gladrë* (1348), *Fiume de Iadro* (1459). kod Skadra, alb. Gjadri.

⁵ Mayer A., II, 52: tražeći zadovoljavajuće rješenje za hidronim, osporava etimologiju T. Maretića, *Nastavni vjesnik* 1, 1892, 22 (povezivanje sa starosl. jadro 'Schoß') priklanja se prijedlogu Loewenthala, *Zeitschrift für Namenforschung* 4, 60, koji upućuje na IE. *youdhro-s od yeudh- 'in unruhiger, aufgeregter Bewegung sein' (lit. jūdinti 'bewegen', judrà 'Wirbelwind', let. jaudet 'bewegen', grč. ύσμήνη 'Kampfgetümmel', sanskr. ud-yodhate 'wallt auf'. Usp. još Skok P., *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, III, Zagreb, 1973, 640, s. Zadar.

⁶ Suić M., O imenu Zadra, *Zadar. Zbornik*, Zagreb, 1964, 97.

je ime solinskog Jadra plod humanističke (pogrešne) interpretacije jednog mjesta u rimskog pjesnika Lukana koji ne pjeva o solinskoj rijeci već o liburnskom gradu Jaderu.⁷ Koliko to utječe na predloženu etimologiju teško je na prečac suditi, ali je sigurno da su propozicije bitno promijenjene.

2. Utvrđivanje točna položaja ima još jednu funkciju. Jezične pojave korisno je ili upravo neophodno precizno locirati kako bi se sa što većom sigurnošću ispitala njihova distribucija u vremenu i u prostoru. Tako npr. u vezi s Liburnijom:

*C I a m b e t a e (*Clambetis*, Tab. Peut. *Crambeis*, Ravenjanin, 4, 16), ime je naselja i postaje na cesti iz Senije—Senja prema Saloni. Odsjek do Burnuma na Tabuli ima slijed: *Ausancalione—Clambetis—Hadre—Burno*. Ova se trasa i danas traži na pravcu Gračac—Obrovac—Medviđa—Ivoševci, iako protiv toga govore i konfiguracija predjela i milijacije i, uostalom, sama sačuvana mjesna imena na međašima, kako je davno uočio C. Patsch.⁸ Ukratko, radilo bi se o najkraćoj vezi Burnuma sa Senijom preko Like, pri čemu je s ovu, liburnsku stranu Velebita dopušteno tražiti samo Hadru/Adru, dok su Clambetae izvjesno već u današnjoj Lici — tj. van etničke liburnske zone.

C o l e n t u m (*Colentum insula*, Plinije, Nat. hist. 3, 140. Κόλλεντον [sc. πόλις], Ptolemej, 2, 16, 8. *Celentum* [sc. insula], Ravenjanin 5, 24), za mnoge je samo udvojeni spomen Solentije—Šolte. No pokazalo se da tekstovi Plinija i Ptolemeja nedvojbeno navode na zaključak da je Kolent još jedan južnoliburnski mali gradski centar i ujedno ime otoka Murtera.⁹ Nadalje, riječ je i o ojkonimu i o nesonimu unutar Liburnije, što također može biti relevantno za etimološke prosudbe.

3. Ako nam topografska proučavanja pružaju pomoć bilo da nas navode na točne obavijesti o prirodi mjesta ili nam osiguravaju utemeljenje studija prostornih raspodjela, opća arheološka istraživanja pružaju obavijesti druge vrste, svakako ništa manje relevantne. Nadovezujući se na tvrdnje naznačene u svojem ranijem radu o stratifikaciji predrimskih toponima,¹⁰ ovdje ističem iznova

⁷ Suić M., Lukanov Jader (IV, 405)—rijeka Jadro ili grad Zadar?, *Diadora* 8, Zadar, 1975, 5-27. Valja napomenuti da je u antici zabilježeno izvorno ime Jadra: *Salon*, Ravenjanin, 4, 16. Moguće je ovaj hidronim u vezi s imenom rijeke Σαλαγγών, APOLONIJE ROĐANIN, *Argonaut*. 4, 337, iz 3. st. pr. Kr.

⁸ Trasa rimske magistralne ceste kroz južnu Liku: Patsch C., *Die Lika im römischen Zeit*, Wien, 1900, 51; lociranje Sidrone u Medviđu i traženje Hadre oko Zrmanje: Patsch C., *JÖAI*, 8, Bb. 119 i d.

⁹ Čače S., *Colentum insula* (Plinije, Nat. hist. 3, 140), *Diadora* 10, Zadar 1988, 65 i d.

¹⁰ Čače S., O stratifikaciji prapovijesnih toponima i njihovu odnosu prema arheološkoj građi na istočnoj jadranskoj obali, *Materijali* XII, IX Kongres arheologa Jugoslavije, Zadar 1976, 133 i d.

činjenicu da u Liburniji na samom početku željeznoga doba, upravo kao izraz društvene preobrazbe, nastaje u razmjerno kratkom vremenu veliki broj novih naselja i, među njima, od samoga početka kao posebna kategorija, niz većih utvrđenih naselja s ulogom središta zajednice — općine.¹¹ Središta spomenute kategorije u pravilu traju do rimskog vremena i do konca antike, a neka su, poput našeg Zadra, živahna i dandanas. Spominjući trajanje zapravo upozoravam na jezikoslovcima zanimljivu činjenicu da imena većine ovih naselja poznajemo, dakako u njihovu latinskom ruhu.

U različitim (antičkim) vrelima sačuvano je ukupno do 40 ojkonima antičke Liburnije. O tomu da je sustav središnjih naselja praktički dovršen još u pred-rimsko doba jasno govori činjenica da su 34 ojkonima zasigurno predrimska tj. liburnska, dok se to za još daljnja dva ne može pouzdano kazati.

Može li se ovo zapažanje iskoristiti u proučavanju jezičnih ostataka? Valja poći od pretpostavke da je u vrijeme nastanka ime naselja u pravilu razumljivo značenjski i tvorbeno. Pretpostavljamo dakle da su ojkonimi iz skupa koji pripada navedenoj kategoriji veoma vjerojatno svi ili znatnom većinom izvedeni iz jezika kojim su govorili Liburni ranog 1. tisućljeća pr. Kr. Ispitivanja osobnih imena u Liburniji, zabilježenih na latinskim natpisima pretežno iz 1-2. st. nedvosmisleno upućuju na to da je jezik Liburna indoeuropski;¹² posebna podudaranja imena s najvećim brojem potvrda u Liburniji s onima u Istri, južnoj Sloveniji te u venetskoj oblasti (odn. s imenima zabilježenim na venetskim natpisima) upućuju na zaključak da je riječ o lancu srodnih govora oko sjevernih obala Jadranskog mora te da bi se stoga jezik kojim govore Liburni izrazitije razlikovao od jezika njihovih prvih susjeda u zaleđu i na jugoistoku: redom — Japoda, Ditiona i Delmata.¹³

Ovi načelni zaključci opravdavaju posezanje za indoeuropskim etimologijama i kada je riječ o liburnskim ojkonimima. Ovdje ćemo razmotriti поблише tri ojkonima (odn. etnika) iz Liburnije s namjerom da ukažemo na mogućnost dopune etimoloških razmatranja na temelju arheološke i druge evidencije.

---

¹¹ O nastanku proturbanih središta u Liburniji v. Suić M., *Antički grad na istočnoj obali Jadrana*, Zagreb 1976; o svojstvima i arheološkim nalazima: Batović Š., *Caractéristiques des agglomérations fortifiées dans la région des Liburniens*, *Godišnjak CBI*, 15, 1977, 201 i d.

¹² Usp. od novijih zaključaka Katičić R., O jeziku Ilira, *Simpozijum — Duhovna kultura Ilira*, ANUBiH, Pos. izd. LXVII, Sarajevo 1984, 253 i d.

¹³ Ovo stajalište uglavnom odgovara postavkama J. Untermanna, *Venetisches in Dalmatien*, *Godišnjak CBI*, 5, 1970, 5 i d. Prosudba o jačem razlikovanju Liburna u odnosu na Japode, Ditione i Delmate utemeljena je na činjenici da ove tri etnije pripadaju imenskom području koje se zapravo sustavno razlikuje od sjevernojadranskog (liburnske, istarske i venetske skupine). Ovdje nije uputno ulaziti u arheološke aspekte rasprave o etničkim odn. jezičnim odnosima na sjeverozapadu Ilirika.

4. NEDINUM. Nedinum je jedno od znatnijih liburnskih središta, gradinsko naselje na dominantnom brdu (266 m) čiji vrh nadzire središnji dio Ravnih kotara. Predrimsko gradinsko naselje, jedno od najvećih, preobrazilo se u manji grad i sjedište municipija u 1. st.

Etimologiju je predložio A. Mayer koji je naš ojkonom odn. etnik povezao s IE. *ned- 'tönen' odn. stind. nádati 'tönt, brüllt, rauscht', nadá-h 'Brüller; Stier, Fluß'; nadí 'Fluß, Flut', nadina-h, nadisa-h 'Meer' te s grčkim imenima rijeka Nédα (na sjevernoj granici Mesenije) i Nédων (na ist. granici Mesenije); srodna su imena rijeka Nέστος (starije ime Cetine); Nέστος (Mesta u jugozap. Trakiji) te ime vodenog božanstva Νηστis u sicilskom Akragantu. Ilirski temeljni oblik glasio bi po Mayeru *Nadinam odn. *Nьdinam. Povezivanje imena naseobina i zajednice (općine) s hidronimijom opravdava se postojanjem bujičnog potoka/rječice koji utječe u oveće periodičko jezero, danas meliorirano Nadinsko blato.

Prijedlog je doista teško odbaciti, iako se čini da zavrjeđuje nekoliko dopunskih osvrta. Liburnske općine, u prosjeku unutar kojega je i teritorij nedinske općine, raspolažu s teritorijima čija se veličina kreće između 100 i 200 km². Također u prosjeku razdaljina između središnjih utvrđenih naselja sjeverne Dalmacije mjeri nešto preko 10 km. Ovi pokazatelji svjedoče da je područje u cjelini bilo prilično dobro napučeno i da su se općinske međe nerijetko nalazile na oko 1 sat ili nešto više hoda od središta. U takvim je okolnostima udaljenost od oko 2—4 km razmjerno znatna i relevantna za imenovanje pojava unutar teritorija. Kada je riječ o nadinskim vodama valja odmah kazati da je Nedinum na dominantnoj koti koja se diže više od 150 m iznad okolnih ravnih predjela odn. 190 m iznad Nadinskog blata. S druge strane, ni na jednom mjestu ni korito rječice niti Blato ne dolaze bliže od 2 km od Gradine (v. Kartu). Drugim riječima povezanost ojkonima i vodā nije upadljiva te se čini neumjesnim pretpostavljati da je Gradina (= Nedinum) dobila ime kao mjesto uz rječicu odn. uz Blato.

Imenovanje je međutim moglo doći drugim, posrednijim putem. Konkretna tvorba ("standardnih") oblika ojkonima — *Nedinum*, odn. etnika — *Neditae* — ostaje *sub iudice* s obzirom da bi se moglo raditi o prilagodbama latinskom jeziku; ipak različitost tvorbi koja ima analogija i drugdje u Liburniji¹⁴ upozorava da je razlika vjerojatno posljedicom predlatinskog jezičkog stanja. Znači li to da su ojkonom i etnik nastali naporedo kao izvedenice od hidronima? To je sasvim moguće. Štoviše, novija višegodišnja arheološka istraživanja pod

¹⁴ Usp. Flanona (grad Plomin, PLINIJE, 3, 140) — etnik Flanates (PLINIJE, 3, 139), ksetik Flanaticus (PLINIJE, 3, 129); Alvona (grad Labin, PLINIJE, 3, 140) — etnik Alutae (PLINIJE, 3, 139); Iader (grad Zadar) — etnici Iadasinoi, Idastinoi, Iadestinus pored Iadertini (CEZAR, Bell. Alex. 42);

vodstvom prof. dra Š. Batovića i dra J. Chapmana¹⁵ upućuju upravo na takav zaključak.

Zahvaljujući spomenutim istraživanjima danas je poznat približan tijek naseljavanja nadinskog područja u mlađoj prapovijesti. Kralježnicu ovog područja čini antiklinala dinarskog smjera nabiranja na kojoj se upravo u zoni sjeverno od Nadinskog blata javlja nekoliko nejednakih uzvišica — brda, među kojima je najviša sama nadinska Gradina. S obzirom na plavljenja odn. močvare koji se javljaju s obje strane nadinske kose, njome su od najranijih vremena prolazili putevi koji spajaju zadarsku okolicu i zapadne Kotare s istočnijim dijelovima Kotara, Bukovicom i dubljim zaleđem. Prometnoj važnosti valja dodati još i razloge sigurnosti — zajednica naseljena duž nadinske kose ima pregled nad svim prilazima i može se lakše braniti na visokim položajima — i dakako obilje vode, (nekadašnje) šume i znatne obradive površine po pristrancima sinklinala i površima, na podlogama fliša i pijesaka.

Sve ovo može pomoći da se razumije pojava gradinskih naselja i drugih tragova života kontinuirano u rasponu od eneolitika do početaka željeznoga doba: Križova glavica, Vijenac, Čauševica (sve na području sela Nadin), Kutlovića glavica (u Rašteviću) te Kolo, gradina nad klisurom Kličevica (v. Kartu). Nadinska kosa bila je uglavnom stalno naseljena a položaji utvrđenja odn. naseobina mijenjali su se ovisno o prilikama i potrebama, sve dok početkom starijeg željeznog doba nije utemeljeno moćno gradinsko naselje na dominantnoj koti (266 m). Najvjerojatnije je, kao što se smatra i za veći dio Liburnije općenito, da je centralno naselje, nadinsku Gradinu, osnovala ista ona zajednica koja je područjem gospodarila već u brončano doba. Diskontinuitet u životu naselja ne mora se dakle objašnjavati diskontinuitetom u životu ljudske zajednice na ovom prostoru.

Pretpostavit ćemo stoga da je za imenovanje Gradine bilo presudno to što je sama zajednica već nosila ime izvedeno iz hidronima. Oblik *Neditae* kojeg su prihvatile i rimske vlasti zacijelo je tvorbena blizak etniku u liburnskom jeziku. Povezanost pak etnika s imenom rječice može se uvjerljivo potkrijepiti. Pogledom na kartu područja utvrdit ćemo da vodeni tok o kojem govorimo prolazi sinklinalom podno sjeveroistočnih pristranaka nadinske kose noseći ime Jaruga poput mnogih drugih bujičnih tokova u Kotarima. Primajući nešto vode s istoka, od Kule Atlagića i Benkovca, rječica skreće na jugozapad prosijecajući **bilo** u produžetku nadinske kose kao Kličevica (isto ime nosi srednjovjekovni kaštel nad samom klisurom zabilježen u dokumentima još u 15. st.). Sam proboj u vidu klisure odaje nekadašnju snagu toka.

---

¹⁵ Pregledno Batović Š., Benkovački kraj u prapovijesti, *RFFZd* 29, 1990, 73 i d., 109 — v. osobito za položaj nadinske Gradine sl. 24 i 25 te kartu 7. i panorame T. XI-XVII.

Izbivši na drugu stranu bila, pod Raštević, rječica prima jaruge s više strana kao i nešto vode iz sekundarnih vrela te nastavlja teći k zapadu u Nadinsko blato pod imenom Vrp. Po dužini, po klisuri kojom i danas znade snažno poteći, ovaj tok se doista svrstava među znatnije u sjevernoj Dalmaciji, usporediv s nešto većim rječicama kao što su Miljašić jaruga (utječe u Ninski zaljev), Baštica (s ušćem u Posedarju na Novigradskom moru), Kotarka (prikuplja vodu na području Zemunika otječući u Vransko jezero) i Gudućom (odvodnjava dugu benkovačko-bribirsku sinklinalu; primajući Bribirčicu otječe kroz klisurasto korito u Prokljansko jezero odn. donju Krku). Zamislimo li da je naša rječica, kao i sve nabrojene pred kojih 3000 godina ostajala bez vode samo za najvećih ljetnih suša, postaje vjerojatnijom pretpostavka da je upravo ona dala ime zajednici čije glavno stanište — Nadinsku kosu — optače s tri strane.

Pokušavajući u našem jeziku iznaći odgovarajuću analogiju nisam našao ništa zgodnije od primjera odnosa ojkonim/etnik u paru Makarska—Makaranin. Razlika u tvorbi je jasna, koliko i istovjetnost podrijetla. Izvorom je drevni ojkonim Makar (° *Mucurum* u antici¹⁶), od kojeg se na uobičajeni način tvori etnik Makaranin. Makarska, danas gradsko naselje, i sama je sekundarnog postanja, kao *Makarska luka.

Idući za ovim primjerom pretpostavljamo dakle da su prvotni par činili *Neda ili *Nedia (ime rječice) i Neditae (ime ljudstva naseljenog na području današnjih sela Nadin i Raštević); na ovom se gradi toponimski 'trokut' s pojavom moćnog, središnjeg naselja na Gradini, Nedinuma. S obzirom na postojanje poznatog izvorišta oba imena, ojkonima i etnika, odsustvo tvorbom iskazane relacije ojkonim—etnik nije izazivalo teškoće ni u vremenima kada je ojkonim već postao sinonim za zajednicu.

Zacijelo bi ova razmatranja dobila na težini kada bi se nešto slično moglo utvrditi za parove Alvona—Alutae, Flanona—Flanates, Iader—Iadasinoi/Iadastinoi/Iadestinus i dr. u Liburniji i van nje. Načelno je pak ovaj put nastanka ojkonima potvrđen barem naizgled jasnim prioritetom etnika koji se očituje u paru *Lopsi—Lopsica* (Sv. Juraj kod Senja).

5. ASSERIA. Razumljivo, iz prethodnog slučaja ne smijemo izvoditi nikakvo pravilo tvrdeći kako su u Liburniji uopće ojkonimi sekundarne, izvedene tvorbe ili u najmanju ruku da su mlađe tvorbe u odnosu na etnike. Upravo suprotno govore etimološka razmatranja glede imena Aserije, Neditima prvog susjeda na istoku, još jednog liburnskog općinskog središta koje se preobrazilo u prosperitetan mali grad — sjedište municipija u razdoblju Principata. Monumentalni

¹⁶ *Mucru*: Ravenjanin, 4, 16; *Muccurum*, *Muccuritanus*: akti salonitanskog koncila 532. god., Farlatti, *Illyr. sacrum* 2, 173; ἐν χωρῶν Μουκκουρῶν: Prokopije, *Bell. Goth.* 3, 35.

bedemi ovog grada i danas se vide na brdu u Podgrađu (u Lisičićima, oko 5 km jugoistočno od Benkovca). Teritorij Aserijata bio je nešto veći od neditskoga, ali zacijelo manje plodan. Aserija, kao i Nedinum ima važnu ulogu prometnog čvorišta na prijalazu iz Kotara u bukovačku kršku površ preko koje stari putevi vode k velebitskim i dinarskim prijevojima.

Ime Aserije je nadživjelo antiku, ali se gubi u kasnijem srednjem vijeku, iako je Podgrađe zadržalo ulogu jednoga od središta hrvatske županije Luke do samog dolaska Turaka.¹⁷ U antici ime bilježi više izvora.¹⁸ Po Mayeru ime bi potjecalo od IE. *ak- 'kamen; šiljat, oštar' odn. ilirskog *as- 'kamen, stijena' kao što je već spomenuto za Asamum, tj. pod pretpostavkom da se radi o ilirskom jeziku i da je ovaj u skupini satem jezika. Ime bi se tako analiziralo kao *Ass-er-ia, što Mayer objašnjava, ukoliko ne griješim, različito na dva mjesta u svojem djelu, upozorivši na tvorbu imena Aseriji susjedne Alverije (o čemu v. niže). Citirajući mišljenje Pokornoga da je pretpostavljeni pred-IE. ili mediteranski korijen *as sam nedovoljno distinktivan za tvorbu etnika, Mayer je dakle posegnuo za indo-europskim rješenjem.

Zahvaljujući austrijskim radovima prije prvog svjetskog rata Aserija je razmjerno dobro poznat arheološki lokalitet.¹⁹ Mayer se i sam poziva na položaj Aserije na "visokoj zaravni" kada obrazlaže svoju etimologiju.²⁰ No upravo je položaj Aserije slaba strana njegova prijedloga. Poput mnogih drugih liburnskih središta ni Aserija se ne nalazi na, uvjetno govoreći, apsolutno dominirajućem položaju: velika gradinska naselja željeznoga doba biraju mjesta s pregledom okolice koliko je neophodno, rukovodeći se, kako danas znamo, ponajprije branjivošću položaja (prirodnim zaprekama — vodom, strminom), dovoljnom prostranošću branjenoga prostora i mogućnošću razmjerno lakog komuniciranja između polja i naselja. Aserija se, istina, nalazi na vrhu brda, ali je ono zapravo više rt koji se odvojio od visoke površi u pozadini, s kojom je inače vezan uskom prevlakom. Oblik i istaknutost brda ne idu u prilog semantičkom polju 'oštar, šiljat'. S druge strane, za brdo na rubu kamenite površi 'kamenitost' će teško biti motivom imenovanja jer ne može biti razlikovnim obilježjem.

U okvirima indoeuropskog leksika čini se uvjerljivijim povezivanja s IE. *ser- 'sorgend Obacht geben, schützen, bewahren'²¹ uz pomoć umbrijskih

---

¹⁷ U zapisima Polihoriona rogovske opatije iz Biograda na moru, s konca 11. st. spominje se mjesto *Nasseri*, Mayer, I, 64, ime tumači kao lat. in Asseri. No moguće je došlo do spajanja prijedloga s imenom grada pri dolasku Hrvata (prema poznatom obrascu nastajanja ojkonima Istanbul u turskom jeziku). Zanimljiv je svakako i kontinuitet središnje funkcije mjesta u srednjem vijeku.

¹⁸ Potvrde donosi Mayer A., I, 64.

¹⁹ Liebl H. - Wilberg W., Ausgrabung in Asseria, *JÖAI* 11, 1908, Bb. 17-88.

²⁰ Mayer A., II, 14: »auf einer Hochfläche lag«.

²¹ Usp. Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 10, 910, s. 2. ser-.

tvorbi²²: *seritu* i sl. odnosno *anzeriatu/aseriatu* i sl. potvrđenim mnogo puta u iguvijskim obrednim tekstovima. Supinski oblici *anzeriatu/aseriatu*²³ prevode se latinskim *observato* i rabe kao tehnički izrazi za motrenje ptica (lat. *auspicia*) u inauguralnoj fazi velikih iguvinskih obreda. Pomoću njih dalo bi se i ime Aserije analizirati prijedložnim *an- i *ser- sa značenjem ‘motriti, osmatrati, nadzirati’. Ako je ime Aserije postanjem oronim ili je za ojkonom tek nešto izmijenjeni oronim, izvođenje iz izraza koji nosi značenje osmatranja veoma je privlačno i opravdano. U našoj oronimiji dobro su poznati Ozren i Zrin (oboje s više potvrda i inačica) koji su u vezi sa zreti, nazrijeti, zoran i sl.; semantički su im bliska imenovanja Pogledala, Povir (prema viriti).

Kao što je već rečeno, Aserija se ne nalazi na osobito istaknutom vrhu i stoga s nje ne pucaju posebno široki vidici. No to ovdje nije zapreka — s Aserije se pruža dovoljno dobar pogled na glavni dio teritorija aserijatske općine kao i na sve prilaze gradu. Prednost je ove etimologije i u tomu što barem teorijski objašnjava beziznimno bilježenu geminatu -ss- u imenu Aserije, koja bi se tako objašnjavala asimilacijom: *an-ser- > *as-ser-. Prijedložno *an- ima izvjesne potkrepe u usporedbi s ojkonom *Anderva* (dan. Nikšić)²⁴ koji se zacijelo mora povezati s ojkonom *Derva*²⁵ (i etnikom Δεοβάνοι²⁶).

Zgodno je na ovom mjestu napomenuti da se u iliologiji pretežan dio etimologija kreće u semantički prepoznatljivu krugu koji, pored ostaloga, kao po pravilu ne uključuje i pojmove, uvjetno rečeno, društvenoga života. U slučaju Aserije usuđujem se pomišljati na imenovanje motivirano upravo ulogom koju je brdo na kojem će nastati Aserija moglo znatno ranije steći kao položaj s kojega su se u posebnim okolnostima obavljala obredna motrenja božanskih znakova što se raspoznaju u lijetu i glasanju ptica. Valja kazati da se ovo obredno motrenje, kod Rimljana i Italika uopće vrlo razrađena augurska disciplina, ukoliko je vezano za određeno motrište (lat. *auguraculum*, umbr. *ooserclo*-²⁷) isto tako nužno vezuje i za sasvim određeni “objekt”, upravo zemljište zajednice u čiju se

²² Koristim izdanje teksta iguvinskih ploča Prosdociami A., L'umbro, u: *Popoli e civiltà dell'Italia antica*, Roma, 1978, 644 i d. uz koje autor donosi niz suvremenijih tumačenja te usporedni prijevod na talijanski.

²³ Npr. u arhaičnijoj verziji pisanoj umbrijskim alfabetom: *este persklum aves anzeriates enetu* »ovaj obred započinje osmatranjem ptica« (Tab. Ia 1); mlađa verzija pisana latinskim alfabetom: *este persclo aueis aseriatater enetu* (Tab. VIa 1).

²⁴ *Andarvanor[um]* CIL III 8370, Gorazde; *Andarba*, Itin. Ant. 338, 7; *Sanderua*, Tab. Peut.; *Anderba*, Ravenjanin, 4, 16 i 19.

²⁵ *Derva*, Ravenjanin, 4, 19.

²⁶ APLJAN, Illyr. 28.

²⁷ *ooserclome*, Tab. Iguv. VIa 12.

korist obred i pokreće.²⁸ Pored toga što su i sami mogli baštiniti nešto od ovih drevnih običaja i vjerovanja, Liburni bijahu još od konca II. tisućljeća pr. Kr. u tijesnim odnosima sa zajednicama zapadne obale Jadrana, napose pak s Italicima picenske oblasti što gornjem razmišljanju daje više utemeljenosti.²⁹

Na kraju vrijedi istaknuti da se etnik ovdje javlja samo kao *Asseriates*, što upućuje na postanak etnika od ojkonima. Ovo je osobito upadljivo na međašnim natpisima koji potječu s granice između aserijatske i alveritske općine. Riječ je o razgraničenju koje se provodi 69. god. i posvjedočenom na tri različita međašna kamena s identičnim tekstom. Uočljiva je jasna razlika u tvorbi etnika: *inter rem publicam Asseriatium et rem publicam Alveritarum*.³⁰ Zacijelo tako upadljiva razlika u tvorbi etnika (*Asseriates* prema *Alveritae*) nasuprot prividnoj identičnosti tvorbe ojkonima (*Asseria* prema *Alveria*)³¹ upućuje na zaključak da je doista riječ o pukoj homofoniji.

* * *

Vjerujem da ovaj skromni prilog potvrđuje na početku iznijete zahtjeve za oživljavanjem istraživanja najstarijeg stratuma jezičnih tragova na našem tlu u sklopu istinski interdisciplinarnih proučavanja. Čini se da bi kao prvi zadatak valjalo uzeti sustavnu obradu svih mjesnih imena zabilježenih u antici pa i onih za koje je veoma izvjesno da pripadaju antičkom razdoblju iako potvrđenim tek u srednjem vijeku ili kasnije. S obzirom na novija dostignuća u topografiji odn. u ukupnom djelovanju povijesnih znanosti kao i filologiji, ponovna objava mjesnih imena uz sažet koliko i sadržajan topografski osvrt, planove i karte, bibliografije i sl. svakako bi bila najbolje rješenje. Pionirski rad naših velikih istraživača, među kojima Skoku pripada počasno mjesto, time bi dobio pravi i logičan nastavak u skladu sa zahtjevima moderne znanosti.

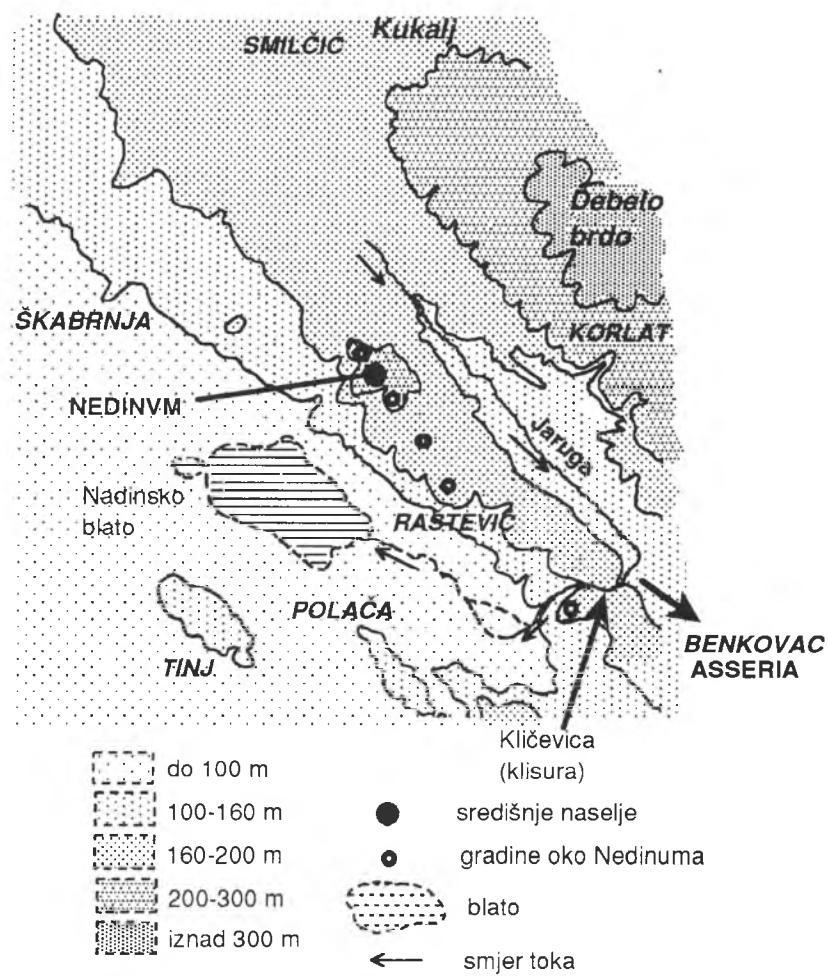
---

²⁸ Za augursku vještinu i sam augurakul: Catalano P., *Contributo allo studio del diritto augurale*, Torino, 1960; Magdelain A., *Recherches sur l'imperium, la loi curiate et les auspices d'investiture*, Paris 1988; Magdelain A., *Revue des études latines* 54, Paris 1977, 94 i d. Inauguracije i auspicije u kontekstu rimske arhaične religije uz poredbena razmatranja: Dumézil G., *Religion romaine archaïque*, 2. izd., Paris 1974, 320-322.

²⁹ Do danas najpotpunije Batović Š., *Le relazioni culturali tra le sponde adriatiche nell'età del ferro, Jadranska obala u protohistoriji*, Zagreb 1976, 11 i d.

³⁰ CIL III 9938, Dobropoljci; druga dva natpisa nisu objavljena, a potječu iz Brguda i s Bribira (u sekundarnoj uporabi).

³¹ Mayer A., II, 232-233, uvrštava oba toponima u niz tvorbi pomoću sufiksa *-er*.

Nedinum i njegova okolica

POPIS SKRAĆENICA

Godišnjak CBI = Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

JÖAI = Jahreshefte des österreichischen archäologischen Instituts, Beč.

MAYER = MAYER A. Die Sprache der alten Illyrier, I-II, Beč, 1957-8.

RFFZd = Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Zadar.

NOTES SUR LA TOPONYMIE LIBURNIENNE

Résumé

Les recherches étymologiques des rares vestiges des langues pré-romaines sur le sol de l'Illyricum antique, sont très précaires.

Aux nombreuses difficultés concernant notamment l'étude étymologique du strate pré-latin, s'ajoute la mauvaise réception des données offertes par la recherche archéologique, lesquelles données devaient faciliter l'identification des objets nommés. L'auteur attire notre attention sur plusieurs interprétations étymologiques qui, à la suite des résultats de la recherche archéologique, doivent être modifiées, voire rejetées (Asamum, Pardua, Iader, Clambetae, Colentum). L'auteur traite plus largement de l'étymologie de deux villes liburniennes: Nedinum et Asseria

Dans le premier cas, l'ancienne interprétation: hydronyme > nom de lieu (Nedinum), ethnique respective (Neditae) de l'indoeuropéen *ned- est renforcée et documentée. Cependant, dans le cas de Asseria, l'auteur propose l'ordre suivant: oronyme > nom de lieu > ethnique (de l'indoeuropéen *ser- 'observer', 'superviser'; morphologie *An-ser > Asseria, Asseriatas).